

ВИМОГИ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО СУДДІВ ВАКС: СПІРНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

REQUIREMENTS FOR SACC JUDGES: CONTROVERSIAL ISSUES OF LEGISLATIVE ENFORCEMENT AND AREAS FOR IMPROVEMENT

Актуальність статті полягає в тому, що додаткові вимоги, які висувуються до суддів Вищого антикорупційного суду, – це одна з основних особливостей процедури професійного відбору суддів Вищого антикорупційного суду, яка спрямована на забезпечення комплектування суду висококваліфікованими суддівськими кадрами, що мають високий професійний рівень і бездоганну репутацію. Водночас безпосередній характер і зміст таких додаткових вимог – це одне із найбільш суперечливих питань, довкола вирішення якого точились гострі дискусії як на етапі створення Вищого антикорупційного суду, так і після запуску його діяльності. Науковці, політики, міжнародні та вітчизняні експерти обґрунтовували різноманітні погляди на кваліфікаційні критерії, яким мали відповідати кандидати на посаду судді Вищого антикорупційного суду, а також по-різному оцінювали їхню роль у механізмі гарантій незалежності та неупередженості діяльності Вищого антикорупційного суду. Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, наукових поглядів та висновків міжнародних експертів охарактеризувати сутність і зміст вимог, які висувуються до суддів Вищого антикорупційного суду, а також визначити недоліки їх законодавчого закріплення. Досліджуються положення Конституції України, законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищий антикорупційний суд», у яких закріплені основні вимоги до кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду і на основі проведеного аналізу обґрунтовується доцільність їх об'єднання у три блоки. Надається оцінка аргументам, які наводяться в конституційному поданні про визнання таким, що не відповідає Конституції України, Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Обґрунтовується необхідність законодавчого закріплення підвищених вимог до рівня освіти та стажу професійної діяльності суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. З'ясовано, що основна мета встановлення тимчасової заборони працівникам таких органів бути призначеними на посаду судді Вищого антикорупційного суду спрямована насамперед на недопущення виникнення конфлікту інтересів, мінімізацію інших корупційних ризиків, а також на підвищення рівня та зміцнення довіри громадськості та міжнародних партнерів України до цього судового органу та ухвалених ним рішень.

Ключові слова: Вищий антикорупційний суд, кандидат на посаду судді, кваліфікаційні вимоги, принцип рівності, професійний відбір, стаж професійної діяльності.

The relevance of the article is that the additional requirements for judges of the Supreme Anti-Corruption Court are one of the main features of the procedure for professional selection of judges of the Supreme Anti-Corruption Court, which aims to staff the court with highly qualified judges with high professional level and impeccable reputation. At the same time, the direct nature and content of such additional requirements is one of the most controversial issues, the solution of which has been hotly debated both at the stage of creation of the Supreme Anti-Corruption Court and after the launch of its activities. Scholars, politicians, international and domestic experts substantiated different views on

the qualification criteria to be met by candidates for the position of a judge of the Supreme Anti-Corruption Court, as well as differently assessed their role in the mechanism of guarantees of independence and impartiality of the Supreme Anti-Corruption Court. The purpose of the article is to analyze the essence and content of the requirements for judges of the Supreme Anti-Corruption Court, as well as to identify the shortcomings of their legislative consolidation, based on the analysis of current legislation, scientific views and conclusions of international experts. The provisions of the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" and "On the Supreme Anti-Corruption Court", which set out the basic requirements for candidates for judges of the Supreme Anti-Corruption Court and An assessment is made of the arguments presented in the constitutional petition on recognizing the Law of Ukraine "On the Supreme Anti-Corruption Court" as inconsistent with the Constitution of Ukraine. The necessity of legislative consolidation of increased requirements to the level of education and professional experience of judges of the Appellate Chamber of the High Anti-Corruption Court is substantiated. It was found that the main purpose of establishing a temporary ban on employees of such bodies to be appointed as a judge of the Supreme Anti-Corruption Court is aimed primarily at preventing conflicts of interest, minimizing other corruption risks, as well as increasing public confidence and international partners. Ukraine to this judicial body and the decisions adopted by it.

Key words: *Supreme Anti-Corruption Court, candidate for the position of a judge, qualification requirements, principle of equality, professional selection, length of professional activity.*

Вступ. Додаткові вимоги, які висуваються до суддів Вищого антикорупційного суду (ВАКС), – це одна з основних особливостей процедури професійного відбору суддів ВАКС, яка спрямована на забезпечення комплектування суду висококваліфікованими суддівськими кадрами, що мають високий професійний рівень і бездоганну репутацію. Водночас безпосередній характер і зміст таких додаткових вимог – це одне із найбільш суперечливих питань, довкола вирішення якого точились гострі дискусії як на етапі створення ВАКС, так і після запуску його діяльності. Науковці, політики, міжнародні та вітчизняні експерти обґрунтовували різноманітні погляди на кваліфікаційні критерії, яким мали відповідати кандидати на посаду судді ВАКС, а також по-різному оцінювали їхню роль у механізмі гарантій незалежності та неупередженості діяльності ВАКС.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства, наукових поглядів та висновків міжнародних експертів охарактеризувати сутність і зміст вимог, які висуваються до суддів ВАКС, а також визначити недоліки їх законодавчого закріплення.

Результати дослідження. Законодавчі передумови встановлення додаткових вимог до кандидатів на посаду судді ВАКС закріплені на найвищому рівні – в Основному Законі України. Так, у ч. 4 ст. 127 Конституції України зазначається, що «для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності» [1]. За своєю конструкцією така конституційна норма має відсилочний характер, а тому у разі тлумачення її змісту обов'язково слід враховувати положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема, йдеться про ст. 33 Закону, згідно з якою «суддею ВАКС може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВАКС, а також *відповідає іншим вимогам, встановленим законом*» [2]. І знову для того щоб з'ясувати, яким саме спеціальним вимогам мають відповідати кандидати на посаду судді ВАКС, законодавець «відсилає» нас до іншого законодавчого акта, а саме до ст. 7 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон). Детально проаналізувавши зміст указаної статті Закону, ми дійшли висновку, що всі вимоги до судді ВАКС умовно можна об'єднати у три блоки.

Перший блок містить загальні вимоги, тобто вимоги, які висуваються Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» до всіх без винятку суддів. Зокрема, це: наявність громадянства України; вік від 30 до 65 років; наявність вищої юридичної освіти; п'ятирічний досвід професійної діяльності у сфері права; компетентність; добросовісність; володіння державною мовою (ч. 3 ст. 127 Конституції України [1]). Водночас не може бути призначений суддею громадянин, який: визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним; має хронічні

психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; має незняту чи непогашену судимість; щодо якого згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду; якого було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність обійманій посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання у судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду; якого було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання (ч. 2–5 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2]).

Другий блок включає спеціальні «позитивні» вимоги, тобто додаткові вимоги, яким має відповідати кандидат на посаду судді саме ВАКС. До таких вимог, згідно з ч. 2 ст. 7 Закону, слід відносити такі: 1) володіння знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією; 2) відповідність одній із таких вимог: а) стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; б) науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше 7 років; в) досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва у суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; г) сукупний стаж (досвід) зазначеної у пунктах а–в роботи (професійної діяльності) щонайменше 7 років [3].

Третій блок включає спеціальні «негативні» критерії, наявність яких унеможлиблює призначення на посаду судді ВАКС. Зокрема, як випливає з дослівного аналізу ч. 4 ст. 7 Закону України «Про ВАС», суддею ВАКС не може бути особа: 1) яка упродовж 10 років, що передують призначенню, обіймала політичні посади, мала представницький мандат; працювала (проходила службу) в органах прокуратури України, ОВС, НПУ, ДБР, інших правоохоронних органах (органах правопорядку), податковій міліції, СБУ, митних органах, НАБУ, НАЗК, АРМАА, Антимонопольному комітеті України, Рахунковій палаті, ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; 2) яка впродовж останніх 5 років входила до складу керівних органів політичної партії або перебувала у трудових чи інших договірних відносинах з політичного партією; 3) відомості про яку внесені до Реєстру корупціонерів; 4) яка входила до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, відомості про яку внесені до Реєстру корупціонерів; 5) яка була членом ВККСУ або ВРЮ до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; 6) яка входила до складу Міжвідомчої комісії з питань державних закупівель до створення електронної системи закупівель відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»; 7) яка відповідно до вироку суду, що набрав законної сили, була позбавлена права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язана з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (крім осіб, які були реабілітовані), незалежно від зняття чи погашення такої судимості, або яка мала судимість за вчинення будь-якого умисного кримінального правопорушення, незалежно від зняття чи погашення такої судимості [3].

На перший погляд законодавче закріплення перерахованих вище вимог і обмежень для кандидатів на посаду судді ВАКС є цілком логічним і прогнозованим. Саме таку оцінку дають експерти проектів міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO), які наголошують, що «подібні підходи до визначення кваліфікаційних вимог до судді загалом узгоджуються з наявною європейською практикою проведення кваліфікаційного відбору суддів спеціалізованих судів» [4].

Однак, окрім позитивної, можна зустріти також і негативну оцінку деяких додаткових кваліфікаційних вимог, що висуваються до суддів ВАКС. Саме така негативна оцінка лежить в основі конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ВАКС», з яким 49 народних депутатів України 22.07.2020 р. звернулись до КСУ [5]. Так, у п. 3 мотивувальної частини цього подання наголошується, що приписи Закону України «Про ВАКС» мають ознаки невідповідності ч. 1 і ч. 2 ст. 8, ст. 21, ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 38, ч. 2 ст. 43, ч. 3 і ч. 4 ст. 127 Конституції України. Зокрема, йдеться про п. 1 і п. 3 ч. 2, а також про п. 1, п. 5 та п. 6 ч. 4 ст. 7 Закону, в яких визначаються додаткові вимоги і обмеження до кандидатів на посаду судді ВАКС.

На підтвердження висловленої позиції автори конституційного подання наводять цілу низку аргументів. Нижче спробуємо надати їм власну оцінку.

Насамперед у поданні наголошується, що ч. 3 і ч. 4 ст. 127 Конституції України необхідно трактувати таким чином, що «судді спеціалізованого антикорупційного суду повинні мати такий самий статус та проходити ті ж самі процедури відбору, що і судді судів загальної юрисдикції». Водночас передбачені в Законі «процедури відбору та призначення на посаду судді ВАКС суттєво відрізняються від загальної процедури відбору і призначення суддів, що є недопустимим з конституційної точки зору» [5].

Ми не можемо погодитись із таким аргументом і вважаємо, що автори конституційного подання у своєму тлумаченні необгрунтовано розширюють фактичний зміст ч. 3 і ч. 4 ст. 127 Конституції України. Зокрема, як випливає із дослівного тлумачення наведених конституційних положень, у них відсутня згадка безпосередньо про «статус» та «процедуру відбору» суддів, водночас допускається можливість законодавчого закріплення «*додаткових вимог* для призначення на посаду судді», а також встановлення «*інших вимог* щодо освіти та стажу професійної діяльності суддів спеціалізованих судів» [1].

Також автори конституційного подання наголошують, що «за Конституцією України законодавець повноважний встановлювати додаткові вимоги до окремих категорій суддів *лише щодо стажу, віку та їх професійного рівня* порівняно з основними вимогами для зайняття посади професійного судді». Отже, передбачені в ч. 2 і ч. 4 ст. 7 Закону винятки щодо процедури відбору і призначення на посаду судді ВАКС слід визнати неконституційними, оскільки вони «суттєво відрізняються від загальної процедури відбору і призначення суддів (розширюють конституційні вимоги до кандидатів на посаду суддів) та встановлюють додаткові непередбачені Конституцією України вимоги до кандидатів на посаду судді ВАКС» [5]. Зокрема, йдеться про додаткові (спеціальні) вимоги, які передбачені п. 1 та п. 3 ч. 2 ст. 7 Закону, а також про обмеження, які передбачені в п. 1, п. 5 та п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону [3].

З наведеним аргументом також важко погодитись. Ми вважаємо, що встановлення додаткових вимог і обмежень до кандидатів на посаду судді ВАКС не порушує конституційно закріплених засад відбору і призначення суддів, оскільки всі оспорювані в конституційному поданні вимоги стосуються саме «*стажу професійної діяльності*» кандидатів на посаду судді ВАКС, що повною мірою відповідає ч. 4 ст. 127 Конституції України, згідно з якою «для суддів спеціалізованих судів *відповідно до закону* можуть бути встановлені *інші вимоги* щодо освіти та *стажу професійної діяльності*» [1]. Більше того, такий підхід повною мірою узгоджується із сучасною міжнародною практикою здійснення професійного відбору суддів спеціалізованих судів. Для прикладу можна навести окремі положення Висновку Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів РЄ № 15 (2012 р.), у яких зазначається, що «спеціалізовані судді можуть бути більш компетентними у відповідних окремих галузях, що, як наслідок, може підвищити авторитет судів» (п. 9), а також, що «спеціалізація за рахунок більшої компетентності в певній сфері права може сприяти покращенню ефективності та оперативності розгляду справ у суді, беручи до уваги постійно зростаючу кількість справ» (п. 13) [6].

Аналогічну оцінку додатковим кваліфікаційним вимогам дають також і міжнародні експерти, які за результатом аналізу змісту ст. 7 Закону роблять висновок про те, що «всі вимоги до кандидатів на посаду судді, що визначені Законом та які ставить під сумнів суб'єкт конституційного подання, стосуються або стажу (досвіду) професійної діяльності кандидата на посаду (ч. 4 ст. 127), або ж його добросовісності (ч. 3 ст. 127)» [7].

Оцінюючи аргументацію зауважень, які висловлюються авторами конституційного подання, варто також звернути увагу на маніпулятивний характер деяких із них. Так, обгрунтовуючи неконституційність закріплених у Законі додаткових вимог до кандидатів на посаду судді ВАКС, вони посилаються на положення абз. 3 п. 3.3. п. 3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 5.04.2011 р. № 3-рп. Водночас знайомство зі змістом вказаного положення дозволяє стверджувати, що воно не підтверджує висловлені сумніви, а навпаки, спростовує їх. Зокрема, у ньому зазначається, що «*законодавець повноважний встановлювати додаткові вимоги до окремих категорій суддів щодо стажу, віку та їх професійного рівня порівняно з основними вимогами для зайняття посади професійного судді*».

Окремо слід відзначити, що автори конституційного подання наголошують на неконституційному характері обмежень, які встановлені для кандидатів на посаду судді ВАКС. Вони вважають, що, встановлюючи такі вимоги, ВРУ «вийшла за межі конституційних повноважень та порушила конституційний принцип рівності людей у своїх правах, зокрема, у праві на зайняття посади судді ВАКС тих осіб, які обіймали посади або пов'язані роботою (проходили службу) в

установах та організаціях, визначених п. 1, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону, чим порушила вимоги ст. 21, ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 38 та ч. 2 ст. 43 Конституції» [5].

Ми не можемо підтримати такий висновок і вважаємо, що автори конституційного подання не надали достатніх аргументів на його підтвердження. Так, у ч. 1 ст. 24 Конституції, на яку вони посилаються, йдеться про те, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [1]. У зв'язку з неоднозначним змістом така конституційна норма вже неодноразово була предметом розгляду КСУ. Так, наприклад, в одному зі своїх рішень він зазначив, що «принцип рівності громадян перед законом «визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним». Він лише означає «рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені». При цьому окремо наголошується, що «всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов'язані з ознаками, передбаченими ч. 2 ст. 24 Конституції України» (абз. 2 п. 3.3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 16.10.2007 р. № 8-рп). Нагадаємо, що у цьому разі йдеться про такі ознаки, як «раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать, етнічне та соціальне походження, майновий стан, місце проживання, мовні або інші ознаки (ч. 2 ст. 24 Конституції України [1]). Однак, як справедливо відзначають експерти проєкту міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO), жодних привілеїв чи обмежень за вказаними ознаками Закон України «Про ВАКС» не встановлює [7].

Автори конституційного подання також наголошують, що обмеження, закріплені у ст. 7 Закону України «Про ВАКС», «не можна вважати кваліфікаційними вимогами до кандидатів на посаду судді ВАКС» [5], і при цьому не роз'яснюють навіть сутність та зміст такого поняття, як «кваліфікаційні вимоги».

Як нам вдалося встановити, це поняття згадується в Рішенні КСУ № 5-рп від 8.04.2000 р. Так, в абз. 2 п. 2 мотивувальної частини цього Рішення зазначається, що «нерідко кваліфікаційні вимоги до окремих категорій державних службовців встановлюються відповідними законами України, зокрема до тих, які претендують на посади Голови та суддів ВСУ, Голови та суддів ВАСУ, членів ВРЮ... Кваліфікаційні вимоги зумовлені родом і характером діяльності зазначених посадових осіб, а тому не можуть розглядатися як обмеження громадян у користуванні рівним правом доступу до державної служби». Далі КСУ наголошує, що «встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності (стаття 24), адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право обіймати відповідні посади». Таку правову позицію КСУ згодом підтвердив також і в інших своїх рішеннях. Для прикладу можна навести Рішення КСУ № 14-рп від 7.07.2004 р., у якому зазначається, що «конституційний принцип рівності не виключає можливості законодавця у регулюванні трудових відносин встановлювати певні відмінності у правовому статусі осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій, у тому числі вводити особливі правила, що стосуються підстав і умов заміщення окремих посад, якщо цього вимагає характер професійної діяльності» (абз. 4 п. 4.1. Рішення).

Додатково слід звернути увагу ще на одну обставину, яка підтверджує маніпулятивний характер аргументів, викладених у конституційному поданні. Як ми уже зазначили вище, його автори наголошують, що ВРУ, встановивши в Законі України «Про ВАКС» додаткові кваліфікаційні вимоги до суддів ВАКС, «порушила вимоги ... ч. 1 ст. 38 Конституції України» [5]. Однак, як свідчить дослівне тлумачення цієї конституційної норми, вона не має жодного відношення до предмета конституційного оскарження, оскільки закріплює право громадян України «брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [1]. Однак очевидно, що ані ст. 7 Закону України «Про ВАКС», ані інші його норми не мають жодного відношення до врегулювання зазначених питань.

Автори конституційного подання також вважають, що ВРУ, встановивши обмеження для кандидатів на посаду судді ВАКС, «фактично порочить та принижує авторитет» деяких органів державної влади, оскільки «припускає, що особи, які працювали на цих посадах (проходили службу у вказаних установах, організаціях), вчиняли або можуть вчинити корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» [5].

На нашу думку, такий аргумент не можна брати до уваги під час визначення конституційності положень Закону через його суб'єктивний зміст, маніпулятивний характер та відсутність

фактичного зв'язку із юридичними питаннями встановлення конституційності окремих законодавчих положень. Більше того, він жодним чином не підтверджує той факт, що передбачені в п. 1, 5, 6 ч. 4 ст. 7 Закону обмеження порушують конституційне право «кожного на працю та рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності» (як на цьому наголошується в конституційному поданні).

Насамкінець, автори конституційного подання вважають неконституційним положення абз. 1 ч. 2 ст. 7 Закону, згідно з яким суддею ВАКС може бути особа, яка «...також володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією...». На їхню думку, таке положення «не відповідає одному з елементів конституційного принципу верховенства права – правовій визначеності, адже не містить чіткості, точності, зрозумілості й однозначності та не спрямоване на забезпечення постійної прогнозованості ситуацій і правових відносин» [5].

Ми не можемо погодитись із таким висновком і вважаємо, що оспорювана вимога, хоч і має оціночний характер, однак не може вважатись такою, що «неминуче призведе до сваволі». Основне її призначення полягає не в тому, щоб мати можливість встановлювати відмінні вимоги до різних кандидатів на посаду судді, а в тому, щоб об'єктивно оцінити рівень їх теоретичних знань, а також практичних умінь та навичок. Іншими словами, ця вимога є необхідною законодавчою передумовою проведення анонімного тестування, кваліфікаційного іспиту та співбесіди з кандидатами на посаду судді ВАКС, що є важливими етапами професійного відбору майбутніх суддів.

До речі, законодавче закріплення додаткових вимог до рівня професійної підготовки кандидатів на різноманітні державні посади є досить поширеною практикою. Так, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України», суддею КСУ може бути громадянин України, який має «...високі моральні якості, є правником із визнаним рівнем компетентності»; згідно з ч. 2 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру», членами конкурсної комісії з призначення на адміністративні посади у САП повинні бути особи, які «... мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, а також значний досвід діяльності у сфері запобігання або протидії корупції»; згідно з ч. 2 ст. 6 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», директором НАБУ може бути громадянин України, який «... здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки». Більше того, у самій Конституції України досить часто можна зустріти подібні формулювання. Так, згідно з ч. 3 ст. 127 Основного Закону, «на посаду судді може бути призначений громадянин України...», який «є компетентним».

Підсумовуючи викладене вище, ми можемо зробити такий проміжний висновок: додаткові вимоги і обмеження до кандидатів на посаду судді ВАКС, які передбачені ст. 7 Закону, хоч і відрізняються від загальної процедури відбору і призначення суддів, однак не порушують вимоги ч. 1 і ч. 2 ст. 8, ст. 21, ч. 1 ст. 24, ч. 1 ст. 38, ч. 2 ст. 43, ч. 3 і ч. 4 ст. 127 Конституції України. Їх законодавче закріплення є обґрунтованим і зумовлене необхідністю комплектування ВАКС суддями з високим освітнім і професійним рівнем, діловими та моральними якостями, а також бездоганною діловою репутацією.

Завершуючи аналіз вимог, які висуваються до суддів ВАКС, варто звернути увагу ще на деякі особливості їх законодавчого закріплення. І хоча конституційність їх встановлення не ставиться під сумнів, однак викликає зауваження іншого характеру.

Насамперед це стосується абз. 2 п. 1 ч. 4 ст. 7 Закону, що унеможливає призначення на посаду судді ВАКС осіб, які упродовж десяти років, що передують призначенню, працювали в правоохоронних органах (органах правопорядку) та деяких інших схожих за своїми функціями органах державної влади.

Аналізуючи зміст цього обмеження, деякі науковці вказували на його «невиправданий» характер з огляду на той факт, що чинний Закон України «Про очищення влади» уже встановив чіткі критерії та механізм недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), що спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підриг основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини [8, с. 98]. А народні депутати ВРУ нового скликання навіть намагались виключити це обмеження із тексту Закону як таке, що «обмежує доступ до професії судді ВАКС» [9].

Однак ми не погоджуємось ані з першим, ані з другим аргументом і вважаємо їх недостатніми для скасування аналізованого обмеження. Річ у тім, що згідно з чинним законодавством

ВАКС підсудна ціла низка злочинів, обвинуваченими в кримінальних провадженнях щодо яких можуть виступати посадові особи перерахованих в абз. 2 п. 1 ч. 4 ст. 7 Закону правоохоронних органів (органів правопорядку). Тому основна мета встановлення тимчасової заборони працівникам таких органів бути призначеними на посаду судді ВАКС спрямована насамперед на недопущення виникнення конфлікту інтересів, мінімізацію інших корупційних ризиків, а також на підвищення рівня та зміцнення довіри громадськості та міжнародних партнерів України до цього судового органу та ухвалених ним рішень.

Окрім скасування обмеження на доступ до професії судді ВАКС працівників деяких правоохоронних органів, народні депутати ВРУ нового скликання зробили спробу переглянути також й інші вимоги, що висуваються до суддів ВАКС. Зокрема, пропонувалось: по-перше, розмежувати вимоги, що висуваються до суддів ВАКС і до суддів Апеляційної палати ВАКС; по-друге, знизити кваліфікаційні вимоги до суддів ВАКС; по-третє, вимоги, які визначені в ч. 2 ст. 7 Закону, поширити лише на суддів Апеляційної палати ВАКС [10].

Однак такі пропозиції не отримали необхідної підтримки серед народних депутатів України, а тому були виключені з тексту відповідного законопроекту до другого читання. Ми повністю підтримуємо таке рішення і вважаємо, що зниження вимог, які висуваються до суддів ВАКС, є необґрунтованим, передчасним і таким, що може негативно вплинути на якість розгляду корупційних справ у ВАКС.

Водночас ми радимо законодавцю звернути увагу на іншу ідею, загальні риси якої окреслено у цьому законопроекті, яка зводиться до розмежування вимог, що висуваються до суддів ВАКС і до суддів Апеляційної палати ВАКС. Однак ми вважаємо, що таке розмежування має здійснюватися не в напрямі послаблення вимог, що висуваються до суддів ВАКС, а зовсім у протилежному напрямі: посилення вимог, що висуваються до суддів Апеляційної палати ВАКС.

Нагадаємо, що чинна на сьогодні редакція ст. 7 Закону висуває до кандидатів на посаду судді ВАКС і до кандидатів на посаду судді Апеляційної палати ВАКС однакові вимоги щодо рівня їхньої освіти та стажу професійної діяльності. На нашу думку, такий підхід не є логічним з огляду на підвищену складність провадження в апеляційній інстанції. Більше того, він не узгоджується із положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у ст. 28 якого міститься цілий перелік додаткових вимог, що висуваються до кандидатів на посаду судді апеляційного суду [2].

Висновки. З огляду на викладене вище пропонуємо внести зміни до Закону України «Про ВАКС», спрямовані на встановлення підвищених вимог до рівня освіти та стажу професійної діяльності суддів Апеляційної палати ВАКС. Практична реалізація такої пропозиції передбачає необхідність внесення змін до ч. 2 ст. 7 Закону і доповнення її новими абзацами такого місту: «Суддею Апеляційної палати ВАКС може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді ВАКС, володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства в Апеляційній палаті ВАКС, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років або стаж на посаді судді ВАКС не менше п'яти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва у суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; 4) має сукупний стаж (досвід) зазначеної у пунктах 1–3 цієї частини роботи (професійної діяльності) щонайменше десять років».

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (у редакції від 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. (у редакції від 21.05.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>).
3. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7.06.2001 р. (у редакції від 28.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n706>).
4. Спільний висновок, розроблений проєктами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) в межах загальної підтримки антикорупційної та судової реформ в Україні. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf.
5. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf.

6. Висновок № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів (м. Париж, 6 листопада 2012 року). URL: <https://tm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-the-specialisation-of-judges-/16806a1fc2>.

7. Спільний висновок, розроблений проектами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) в межах загальної підтримки антикорупційної та судової реформ в Україні. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf.

8. Гладун О., Попов Г. Науковий погляд на проєкт Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 92–98.

9. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо забезпечення суду приміщенням та інших питань роботи суду № 729-IX від 18.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3348&skl=10.

10. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» щодо забезпечення суду приміщенням та інших питань роботи суду» № 729-IX від 18.06.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3348&skl=10.